

IN ILLO TEMPORE
Granollers
en època romana

IN ILLO TEMPORE

Granollers en època romana

*“Estrada, veus? Això és ceràmica ibèrica.
Doncs bé, dedica-t’hi tu, a fer arqueologia.
Jo, amb la història, ja no dono l’abast”*

Conversa entre Salvador Llobet i Josep Estrada,
recollida per J. Pardo

El Granollers romà: un mosaic en construcció

L’arqueologia a Granollers ens ha permès anar descobrint les restes del nostre passat romà, però no sense dificultat: la construcció de la muralla i fossat del segle XIV, la superposició de la vila medieval i moderna, el creixement urbà del segle XX... Tots aquests factors van anar desconnectant i fragmentant les restes arquitectòniques romanes. L’arqueologia urbana ens ha permès anar reconstruint les característiques principals de l’assentament romà que ja estava consolidat a finals del segle I dC.

L’any 1942, Salvador Llobet documentà les primeres restes romanes de Granollers, quan es van fer les obres de fonamentació de la nova església de Sant Esteve. Seguiran les troballes que va fer Josep Estrada, a partir del 1946: l’Hort de l’Aiguadé, el pati de l’antiga presó, la rectoria de Sant Esteve... S’estava començant a dibuixar el passat romà de la ciutat. La descoberta dels dos espectaculars mosaics de darrere el carrer Santa Anna l’any 1947 complementava la visió d’aquestes restes romanes i permetia parlar ja d’una vil·la important.

Des d’aleshores han estat molts els que han participat en la descoberta dels orígens de Granollers: els banys de Can Jaume, la necròpolis de Can Trullàs, els pòrtics de la plaça de l’Església i del pati de la rectoria... El resultat del seu treball és el que ens permet avui aproximar-nos a quina fou la realitat i entitat de la vil·la romana que es troba sota la nostra ciutat, i anar construint aquest nou mosaic de fragments d’història.

QUAN ESTIGUIS PENSANT
EN ADQUIRIR UNA FINCA,
NO HO FACIS AMB ÀNSIA,
COMPROVA L’INDRET
DIVERSES VEGADES.
FIXA’T BÉ QUE LES HISENDES
DELS VEÏNS SIGUIN PRÒSPERES,
I QUE ESTIGUI BEN COMUNICADA.
QUE TINGUI BON CLIMA,
I QUE LES TEMPESTES
NO HI SOVINTEGIN.
EL TERRENY HA DE SER BO,
AL PEU D’UN TURÓ
I ORIENTAT A MIGDIA,
EN UN LLOC SA I ON PUGUIS
TROBAR JORNALERS.
CAL QUE TINGUI AIGUA ABUNDANT,
A LA VORA D’UNA POBLACIÓ
VIGOROSA, O DEL MAR,
D’UN RIU NAVEGABLE
O D’UN CAMÍ TRANSITAT.

M. PORCI CATÓ, *DE AGRICULTURA*, I, 1,3

Un autèntic corredor mediterrani

Al Vallès ja tenim testimonis d’una xarxa viària, probablement de caire militar, construïda ja a finals del segle II aC pel procònsol de la Hispània Citerior, Mani Sergi. Però aquesta via, que comunicava Osona i el Vallès, no era pas l’única. Per terres vallesanes també creuava la via que unia Roma amb Cadis, i que a la península Ibèrica rebia el nom de Via Augusta, datada ja al segle I dC. Aquest traçat travessava el Vallès de nord-est a sud-oest, i representaria un ramal interior diferenciat del litoral. Un altre dels itineraris que devia passar a la vora de Granollers era el que unia *Iluro* (Mataró) i *Aquae Calidae* (Caldes de Montbui). Per aquesta via hi van circular exèrcits, idees i persones, però essencialment mercaderies.

La presència romana a casa nostra s’inicià l’any 218 aC, quan Escipió desembarcà a Empúries per impedir l’avançament de l’exèrcit cartaginès en el marc de la Segona Guerra Púnica. Des d’aquest moment començà una etapa de conquesta per part dels romans, en què la majoria de poblats ibèrics situats dalt de turons seran progressivament abandonats. S’intensificarà ara un nou sistema d’ocupació del territori rural basat en la implantació de vil·les, masos des dels quals s’explotaran els recursos i s’intensificarà el conreu.

D’abans del canvi d’era tenim documentats, al centre de Granollers, materials dispersos que evidencien una freqüentació de l’indret, i el jaciment del carrer Sant Jaume, 15, on hi ha escadusseres restes del que podria haver estat un assentament rural iberoromà, del segle II aC.

No serà, però, fins ben entrat el segle I dC quan s’iniciarà la construcció de la vil·la romana de Granollers. La tria d’aquest emplaçament responia a la seva particular bona ubicació, a la plana vallesana, entre terrenys fèrtils regats pel riu Congost, i al bell mig d’una xarxa de camins que comunicava diferents assentaments romans.

Un ric propietari

Al límit de Granollers, termenejant amb la Roca del Vallès, Josep Estrada va recollir un fragment ceràmic que ens pot ajudar a aventurar una nova hipòtesi sobre el propietari de la vil·la de Granollers. Sobre un fragment de *dolium* (gran contenidor destinat a contenir vi o oli) tenim documentat un segell amb la inscripció abreujada L·LIC·CHRES, que correspondria a un personatge anomenat *Luci Licini Chresimus*, que sembla que tindria un paper lligat a la producció i comercialització del vi al segle I dC, atenent a la funció del contenidor sobre el qual trobem la inscripció. Segurament es devia tractar d’un llibert (com ens mostra el *cognomen*, d’origen grec) que potser va actuar en representació del seu patró, de la famosa família Licínia, de la qual hauria pres el nom. (Figura 1)

Figura 1. Segell sobre *dolium* on es registra un llibert de la gens *Licinia*, *Chresimus* o *Chrestus* (veure següent capítol), (MdG-6612).

Figura 2. Gravat del vas 1 de Vicarello, en el que apareix la *mansio Semproniana* i la distància entre les parades de la Via Augusta, expressada en milles.

L·LIC·CHRES
SEMPRONIANA V IIII

Un primer mercat

La troballa de diverses monedes d’època romana a Granollers és un testimoni que ens ajuda a precisar la vida que va tenir la vil·la romana, perquè ens marca el moment del seu naixement i creixement fins a arribar al seu final. (Figura 3)

La moneda, però, va més enllà d’un índex de la vitalitat econòmica de la vil·la. També transcendia el seu paper de mitjà de pagament i esdevenia un element valuós de propaganda. A través dels elements representats a les monedes (a l’anvers i el revers), es difonia i reforçava la imatge dels emperadors i la ideologia que Roma volia propagar, mostrant tant les victòries militars com els valors de l’Imperi.

Figura 3. Algunes de les monedes romanes trobades a Granollers (anvers i revers).

1. As de l'emperador Galba, 68-69 dC. Pati de la Rectoria, 2001. MdG-13137, Ø 26 mm.

2. Dupondi de l'emperador Trajà, 103-111 dC. C/ Torras i Bages, 1958. MdG-4729, Ø 27 mm.

3. Sesterci de l'emperador Gordià III, 241-244 dC. Càritas, 2001. MdG-13138, Ø 30 mm.

4. Sesterci de l'emperador Felip l'Àrab, 244-249 dC. Càritas, 2001. MdG-13139, Ø 29 mm.

Les riques troballes de la vil·la romana de Granollers apunten que ens trobem davant d’una vil·la orientada a la producció vitivinícola, amb una luxosa part residencial, coherent amb una vil·la propietat de la rica família Licínia, documentada especialment a *Barcino*.

No oblidem que a la vora de les restes romanes de Granollers el nom de Licini ha perviscut en la toponímia local. L’identifiquem en la documentació altmedieval (*Liciano subteriore*, any 946; *Liciano superiore*, any 958), que hem de relacionar amb l’actual Lliçà, indicant potser els límits d’una gran propietat (*praedium*) o d’una explotació liciniana (*fundus*).

Semproniana

L’itinerari de la Via Augusta interior queda recollit en els anomenats vasos Apol·linars, que recullen les parades de la via entre Roma i Cadis, marcant les milles entre cada un d’aquests punts, veritables llocs d’estada on passar la nit després d’una jornada de viatge.

En un d’aquests vasos hi apareix la *mansio Semproniana*, i el càlcul de les distàncies entre la parada anterior (*Seterrae*; Hostalric) i posterior (*Arragonem*; la Salut, prop de Sabadell) ha fet pensar a diferents investigadors que la identificació entre les restes romanes de Granollers i *Semproniana* era plausible. (Figura 2)

Tot i que de moment no hi ha cap suport epigràfic o arqueològic que reforci aquesta identificació, molts continuen relacionant les restes romanes de Granollers amb la *mansio Semproniana*.

Figura 3.1

Figura 3.2

Figura 3.3

Figura 3.4

La capacitat i el nombre d'estances de la vil·la ha de ser proporcionada a la seva mida, i s'ha de dividir en tres parts: la urbana, la rústica i la fructuària.

Columel·la, *De Re Rustica*, Llibre I, 6

Una vil·la romana era molt més que una residència, que uns mosaics, que uns banys. Una vil·la era una explotació agropecuària sobre un territori determinat, que en el cas de Granollers depassava les construccions localitzades al subsol del centre. Aquestes vil·les rurals, fora de contextos urbans, transcendien un sentit únicament productiu i tenien també la funció de residències, per esbargir-se i descansar.

En aquest bast territori hi trobem els camps de conreu, l'explotació vitivinícola i totes les dependències relacionades amb el treball del camp, alhora que les estances destinades a la residència del propietari. Sovint la frontera entre aquestes parts no és fàcil de definir, però les restes excavades a la ciutat ens permeten aproximar-nos a la forma i distribució d'una típica vil·la rural. (Figura 4)

Figura 4. Vista general de la vil·la de Granollers.

La pars urbana

Les cases romanes (*domus*) d'època imperial s'obrien vers un pati central porticat. Entre les estances que donaven a aquest pati (peristil) hi trobem espais de representació per rebre-hi els convidats (*tablinium*), el menjador (*triclinium*) i els dormitoris (*cubiculae*). Sovint, aquestes estances, en la mesura de la riquesa del propietari, estaven decorades amb materials més nobles: paviments de mosaic, parets amb decoració mural, mobiliari luxós... A Granollers tenim les restes d'una d'aquestes cases a la zona de l'antiga presó, evidenciada pels dos grans mosaics recuperats. (Figures 5 i 6) En l'àrea circumdant s'hi han localitzat tres capitells d'ordre toscà que podrien correspondre al peristil d'un altre edifici residencial situat més al sud.

La part urbana s'ha de dividir en estança d'hivern i d'estiu, de manera que els dormitoris d'hivern mirin a llevant d'aquesta estació, i els menjadors a ponent. Els dormitoris d'estiu miraran a migdia, i els menjadors a llevant. Els banys estaran cap a occident de l'estiu, perquè tinguin llum després del migdia fins al capvespre.

Columel·la, *De Re Rustica*, extret del Llibre I, 6

Figura 6. Detall de la ubicació dels 2 mosaics.

Figura 5. Restitució de la casa situada més al nord de la vil·la, on l'any 1947 es localitzaren els 2 mosaics.

Figura 7. Recreació de l'edifici residencial articulat al voltant d'un gran peristil.

Figura 8. Secció de la recreació del balneum, vist des del nord. A l'esquerra el vestidor (*apodyterium*) i al centre el *frigidarium*, pavimentat amb *opus sectile* blanc i negre.

També s'ha pogut excavar un gran peristil (pati porticat) corresponent a un altre edifici residencial, ben a prop del primer, que hauria fet uns 30 m de llargada, sense que, per ara, s'hagin pogut documentar les estances que hi tindria associades. (Figura 7)

No lluny de la residència hi havia la zona termal, el *balneum*, que era d'ús exclusiu de la família i convidats. A Granollers aquests banys es localitzen al carrer Sant Jaume. (Figura 8) Tot i que no s'han pogut excavar integralment, hi reconeixem el circuit de bany: en els diferents espais documentats s'hi troben les diverses piscines, d'aigua calenta (*caldarium*) i aigua freda (*frigidarium*), així com espais per a la sauna (*sudatio*), alimentada per un forn que escalfava l'aire (*hypocaustum*), i una zona d'aigua tèbia (*tepidarium*). De manera complementària al circuit termal, al fons de les instal·lacions, hi havia les latrines, que desguassaven les aigües brutes a una gran claveguera, que també conduïen les aigües residuals de les piscines. (Figura 9)

Aquests banys presentaven una decoració sumptuosa, amb abundants representacions marines (habituals en zones d'aigua), siguin mosaics d'elements marins i geomètrics, estucs pintats o decoracions parietals amb tesselles vidrades i incrustacions de petxines. Altres paviments eren de marbre i pissarra (*opus sectile*), combinant plaques blanques i negres.

Figura 9. Vista interior de l'extrem oest del *balneum*. S'observen les cambres i piscina escalfades pels forns. A l'exterior, les latrines.

Circuit del bany

Per fer una vil·la de pedra i calç. Fonaments fins a un peu sortint de terra; les altres parets de maó; llindes i motllures portaleres determina les que caldran. El preu per teula, un sesterçi. Si l'indret és bo de treballar, el preu de mà d'obra segons qualitat.

M. Porci Cató, *De Agricultura*, XIII, 4-5

Si la natura ha format el cos humà de manera que els seus membres guardin una exacta proporció respecte a tot el cos, els antics van fixar també aquesta relació en la realització completa de les seves obres (...) Igualment, a partir d'altres membres del cos humà, van concloure el càlcul de diferents mesures que són precises per a qualsevol construcció, com són el dit, el pam, el peu i el colze, i les van anar distribuint en un còmput perfecte.

M. L. Vitruvi, *De Architectura*, III, 1

Tot i que l'excavació dels banys no ha permès encara tenir-ne un coneixement complet, en sabem prou per proposar el circuit del bany que s'utilitzà, segurament amb un sentit lineal i retrògrad, és a dir, d'anada i tornada. Els usuaris es despullarien al vestidor (*apodyterium*), travessarien el *frigidarium* sense aturar-se, anant directament a la sala tèbia o a la sauna, i després prendrien un bany calent al *caldarium*, per tornar sobre les seves passes i prendre un darrer bany fred tonificant.

De marbres se n'han localitzat tant als banys com a la zona residencial, i tenien orígens diversos, d'arreu de l'Imperi, fet que posa de manifest la riquesa dels materials emprats en la seva construcció.

Però les necessitats constructives requerien altres materials no tan nobles. Sostres de plaques ceràmiques (*tegulae* i *imbrices*), maons per fer parets, maons per fer columnes... Hi havia una gran diversitat de materials de mides i formes adaptades a les necessitats dels espais, com les plaques de paret que recobrien les termes, encaixades les unes amb les altres, i que deixaven un espai buit per tal que hi circulés l'aire calent i escalfés l'estança.

Figura 10. Restitució de la vil·la, vista des del sud-est. En primer terme la zona de treball (*pars rustica* i *pars fructuaria*).

La *pars rustica*

En aquesta àrea de la vil·la és on hi havia les construccions i instal·lacions per tal que el funcionament de l'explotació fos l'òptim. Aquestes dependències eren més senzilles que les de la zona residencial del propietari (*dominus*), tot i que també podien tenir aquest caràcter residencial, per als treballadors i esclaus que desenvolupaven les feines agrícoles. Aquestes estances es complementaven amb les de caire productiu i de transformació, entre les quals hi havia les instal·lacions per fer vi i oli, i els estables on hi havia el bestiar. (Figura 10)

A Granollers s'ha pogut identificar una gran zona de treball articulada al voltant d'un altre gran pati porticat, al sud de la zona residencial. A l'interior d'aquest pati s'hi van poder excavar dos dipòsits (*laci uinari*), que servien per fermentar el most i convertir-lo en vi. De ben segur que a les dependències properes annexades a aquest porxo hi havia el trull on premsar el raïm. Sembla, doncs, que aquest pati porticat centralitzaria bona part de l'activitat econòmica de la vil·la. (Figura 11 i 12)

Figura 11. Pati porticat de la zona de treball. En primer terme els dos *laci uinari* excavats els anys 2002 i 2003.

Però a la part rústica es posarà una cuina gran i alta, perquè les fustes del sostre estiguin lliures del perill d'incendi, i els de la família puguin estar-hi còmodament al llarg de tot l'any. La millor orientació per a la cambra on estiguin els esclaus serà la de migdia: per als encadenats, la presó més saludable serà subterrània amb moltes finestres, estretes i altes per tal que no hi puguin arribar amb la mà.

Al bestiar se li faran estables que estiguin a recer tant del fred com de la calor, sense humitat, per tal que no malmeti ni els fonaments de les parets ni les peülles dels animals. Al capatàs se li farà l'habitació al costat de la porta, perquè vigili els que entren i surten, i al majordom se li farà sobre seu, pel mateix motiu i perquè així controli el capatàs. Al costat hi haurà una estança on s'apleguin totes les eines del camp.

Columel·la, *De Re Rustica*, extret del llibre I, VI

Figura 12. Recreació dels probables usos de les estances de la zona de treball, relacionades principalment amb la producció de vi, entre d'altres.

Figura 13. Restitució de la vil·la, vista des del sud-oest. En primer terme el camp de sitges, espai de de magatzem de cereals (*pars fructuaria*).

La *pars fructuaria*

A Granollers tenim documentada una àrea d'emmagatzematge de cereal que, a part de la vinya, seria un dels conreus més habituals en els terrenys explotats per la vil·la (*fundus*).

Aquesta àrea de magatzem era als terrenys de l'antiga fàbrica de Can Trullàs, on es va poder excavar una agrupació d'una quinzena de sitges, fosses subterrànies destinades a emmagatzemar el gra. (Figura 13) Un altre grup d'onze sitges van excavar-se a la plaça de l'Església, però són d'una fase posterior a l'abandonament del pati porticat de la *pars rustica*. També s'han documentat, de manera aïllada, els *dolia*, grans recipients ceràmics destinats a contenir el vi o l'oli produït a la vil·la. (Figura 14)

Un altre dels elements comuns eren els forns, per produir ceràmica o calç. Tenien la funció d'abastir les necessitats edilícies de la vil·la, proveint-la de material constructiu segons les seves necessitats, cosa que exemplifica un model d'autoabastiment habitual en les *villae*. També calia produir els envasos relacionats amb l'emmagatzematge de l'oli i el vi (*dolia*) i les àmfores on envasar aquests productes, per tal de vendre'ls arreu a través de la propera xarxa viària. A Granollers s'han pogut excavar alguns d'aquests forns, entre els quals destaquen els de producció de calç, en què es reciclaven les luxoses plaques i elements escultòrics de marbre, destruint-los per obtenir-ne calç, element imprescindible per a les necessitats constructives.

La part fructuària es divideix en la bodega d'oli, el molí i la premsa, celler de vi, un altre per a l'arrop, farratge, paller, rebost i graner: amb cura que els líquids, com l'oli per vendre i el vi, es guardaran en estances baixes, i en les altes els àrids, com el fenc, les fulles, la palla i altres farratges.

Columel·la, *De Re Rustica*, extret del llibre I, VI

També al costat de la cuina hi haurà el celler de vi, orientat cap al nord, per on entrarà la llum a través d'unes finestres, ja que si estigués orientat cap a un altre punt on el sol pogués escalfar el celler, per efecte de la calor el vi emmagatzemat acabaria tèrbol i sense grau.

M. L. Vitruvi, *De Architectura*, VI, 6

Figura 14. *Dolium* sencer recuperat l'any 1972 al passatge de Sant Bartomeu (MdG-972).

Al terç superior presenta un grafit *post cocturam* numeral relatiu a la seva capacitat: M XXVS. Aquesta abreviatura la podem desenvolupar en M(*ensurae*) XXV (25) S(*emis*), que traduït correspondria a *Mesura de 25 (àmfors) i mitja*. Amb aquesta proposta la capacitat s'estimava en 25 àmfors i mitja. Cada àmfora tenia una capacitat de 26,364 litres, pel que si seguim la lectura proposada, la inscripció estima el volum en 672,28 litres, xifra per sota de la capacitat real del *dolium*, calculada en uns 740 litres (sense que el contingut arribés a la vora).

Les vinyes laietanes a Hispània són conegudes per la seva quantitat, però les de Tarraco i Lauro ho són per la seva finor, així com les baleàriques són comparades als millors vins itàlics.

Plini el Vell, *Naturalis Historia*, XIV, 71

Figura 15. Revers d'una unitat de la seca de *Lauro* (ACIP-1367), amb el nom de la ciutat escrit en ibèric. Aquesta moneda es recuperà en les excavacions de l'any 2018 al poblat ibèric del Puig del Castell de Samalús, jaciment excavat pel Museu de Granollers, i és una de les diverses monedes d'aquest seca localitzades en aquest indret.

Figura 16. Àmfores vinàries.

MdG-13136. Àmfora de procedència itàlica. Costa del Maresme. Presenta sengles marques sobre les nanses amb la inscripció LIC1.

El vi de *Lauro*

La ciutat ibèrica de *Lauro* s'ha identificat amb el poblat ibèric del Puig del Castell de Samalús. (Figura 15) Aquesta denominació, *Lauro*, ja en època romana, s'estén i faria referència a les terres del nord de la Laietània, i al bell mig hi trobem Granollers. Bona part de la producció de vi que es feia en aquesta zona estava concebuda per ser exportada. (Figura 16) Des de la fèrtil plana vallesana, dominada per un paisatge de vinyes, es vehiculava cap a la costa, on s'embarcava i venia mar enllà. S'ha trobat vi de *Lauro* a Còrcega, Narbona, Cartago, Pompeia i Roma.

És probable que aquest paisatge de producció agrícola hagi tingut a veure amb el mateix nom medieval de la ciutat. Aquesta qüestió tan debatuda es pot relacionar amb el fet que Granollers derivi del mot llatí *granum* ('gra'), més concretament del seu diminutiu, *granulum*, forma que trobem en l'arrel dels noms de Granollers en la documentació en llatí dels segles X i XI: *granularios subteriore* (944), *villa granoiarios* (1007). Aquest "gra petit" potser fa al·lusió a la capacitat productiva de cereal que tindria la vila i contrada, i al factor de lloc de venda d'aquest producte, cristal·litzat en el mercat de Granollers, documentat des de l'any 1041.

MdG-7049. Àmfora de producció local. Can Trullàs (1990), Granollers.

MdG-7050. Àmfora de producció local. Can Collet (1931), Llinars del Vallès.

Habitants

Propietaris, homes lliures, lliberts, esclaus... Aquest era el paisatge humà de la vil·la de Granollers. La romana era una societat profundament jerarquitzada, i el que correspon a una propietat rural, com és el nostre cas, és una comunitat on la part servil era la majoritària. A part del propietari i la seva família, que hi podien passar alguna temporada, el gruix dels seus habitants eren els treballadors i treballadores de la finca, que tenien cura tant de la casa i la propietat com del treball en el camp i el bestiar.

Qui hi ha darrere dels objectes?

Les inscripcions són més habituals en contextos urbans on hi ha espais destinats a la representació dels ciutadans. En una vil·la rural tenim els testimonis d'alguns dels seus antics habitants, que apareixen esgrafiats en la ceràmica comuna. El seu estudi ens permet aproximar-nos als seus noms: *Sextus Alphius Herma*, *Venerina*, *Aminia*... Eren dones? Homes? De quina condició? Cal aprofundir en l'estudi dels fragments més petits per poder llegir-hi aquestes grans històries particulars.

Molts dels objectes recuperats a la vil·la són testimonis dels seus habitants. Puntualment trobem joies o peces de mobiliari luxós, com el cap de Bacus, fet de marbre de Numídia, que podria correspondre a la decoració d'una taula, signe inequívoc de la riquesa del seu propietari. (Figures 17 a 19)

Figura 17. Herma del cicle bàquic. Marbre de Carrara. Vers la segona meitat del segle I dC. Veïnat de Bigues, Bigues i Riells del Fai. Peça cedida per l'ajuntament de Bigues i Riells del Fai.

Figura 18. Antefixa de ceràmica. MdG-12887. Can Rossell (1989), Llinars del Vallès.

Figura 19. Peu de moble o làmpada. MdG-12898. Can Rossell (1989), Llinars del Vallès.

Però la gran majoria són objectes senzills que ens parlen de les activitats domèstiques. Preparar els àpats era una de les tasques diàries que calia dur a terme, i, de tant en tant, el propietari oferia algun banquet als seus convidats. Morters, olles, cassoles, gerres, plats i bols eren presents a la cuina i necessaris per a l'elaboració i el servei del menjar. (Figures 20 a 22) Els menjars més luxosos eren servits en vaixelles fines, sovint provinents d'altres indrets de l'Imperi. (Figures 23 a 27)

Una de les feines que es documenten a la vil·la era la de filar i teixir, activitat desenvolupada per les dones en l'àmbit domèstic. Els pesos de teler i les fusaioles per filar ens parlen d'una de les tasques quotidianes que es practicaven dins la casa romana, de ben segur, il·luminades per les llànties d'oli. (Figures 28 a 31)

També s'han recuperat en el subsol de Granollers objectes de vestimenta i calçat i d'abillament personal, com braçalets i penjolls, no especialment sumptuosos. (Figures 32 i 33) La importància de la cura i l'aparença es posa de relleu amb un ampli conjunt d'elements dedicats a la cura personal, com els característics ungüentaris per contenir perfums i ungüents, o les agulles d'os per subjectar els pentinats femenins. (Figures 34 i 35)

Figura 20. Olla. MdG-12918. Acabat brunyit i decoració impresa de motius circulars. Can Piera (2002), Granollers.

Figura 21. Olla. MdG-12905. Can Piera (2002), Granollers.

Figura 22. Olla. MdG-12917. Acabat pentinat a la meitat inferior. Can Piera (2002), Granollers.

Figura 27. Vas. Decorat amb impressions. MdG-7039. Can Trullàs (1990), Granollers.

Figura 24. Plata de terra sigillata de producció africana. MdG-12965. Vil·la romana de Can Terrers, (2005), La Garriga.

Figura 23. Conjunt de plats i bols de ceràmica fina (terra sigillata) i de producció local. D'esquerra a dreta, i de darrera a davant: MdG-13001, MdG-12906, MdG-12903, MdG-12873, MdG-12902 (Pati de la Rectoria, 2001, Granollers) i MdG-12961 (vil·la romana de Can Terrers, 2005, La Garriga).

Figura 26. Conjunt de gerres de diferent tipologia procedents del subsol de Granollers.

- 1. Gerra amb dues inscripcions. MdG-7029.
Can Trullàs (1990), Granollers.
Pels grafits veure capítol d'epigrafia.
- 2. Gerra amb inscripció. MdG-7026.
Can Trullàs (1990), Granollers.
Pels grafits veure capítol d'epigrafia.
- 3. Gerra. MdG-7040.
Can Trullàs (1990), Granollers.
- 4. Gerra. Decorada amb motius circulars. MdG-7022.
Can Trullàs (1990), Granollers.

- 5. Gerra. Decorada amb motius vegetals.
MdG-7024. Can Trullàs (1990), Granollers.
- 6. Gerra. MdG-7034.
Can Trullàs (1990), Granollers.
- 7. Gerra. MdG-12884. Càritas (2001), Granollers.

Figura 28. Conjunt de pesos de teler (*pondera*). D'esquerra a dreta: MdG-12967 (Solar B-2, 2006, Granollers), MdG-12995 (Pati de la Rectoria, 2001, Granollers), MdG-13000 (Can Reverter, 2001, Granollers), MdG-12994 i MdG-12999 (Pati de la Rectoria, 2001, Granollers).

Figura 29. Conjunt de fusaioles. D'esquerra a dreta: MdG-12947 (Vil·la romana de Can Terrers, 2005, La Garriga), MdG-6409 (Antiga Rectoria, 1959, Granollers), MdG-5516 (Cal Jardiner, sense data, Granollers).

Figura 30. Agulles de cosir d'os. D'esquerra a dreta: MdG-12894 (Càritas, 2002, Granollers), MdG-2671 (Empúries), MdG-12915 (Càritas, 2001, Granollers).

Figura 31. Conjunt de llànties trobades a Granollers. D'esquerra a dreta: llàntia de canal, MdG-12901 (Can Piera, 2002, Granollers), llàntia de canal amb marca del fabricant FORTIS, MdG-12957, (Solar B-2, 2006, Granollers), llàntia de disc, MdG-12874 (Plaça de l'Església, 2002, Granollers).

Figura 32. Braçalet de bronze. MdG-12893. Càritas (2002), Granollers.

Figura 33. Tatxes de ferro de la sola de calçat (*clavi caligarii*). MdG-12922. Camps de Can Viure (2012), Les Franqueses del Vallès.

Figura 34. Conjunt d'agulles d'os per al pentinat (*aci crinalis*). D'esquerra a dreta: MdG-13004 (Can Trullàs, 1990, Granollers), MdG-12940 (Vil·la romana de Can Terrers, 2005, La Garriga), MdG-6603 (Hort de l'Aigüadé, 1947, Granollers), MdG-12913 (Càritas, 2001, Granollers), MdG-6604 (Hort de l'Aigüadé, 1947, Granollers), MdG-12948 (Solar C1, 2007, Granollers).

Figura 35. Fitxes de joc trobades a Granollers. D'esquerra a dreta: fitxes de pasta de vidre, MdG-13006 i MdG-13007 (Pati de la Rectoria, 2002, Granollers). Fitxes de pedra, MdG-12929 i MdG-12933 (Càritas, 2001, Granollers).

Que no s'enterri ni cremi cap cadàver dins la ciutat.

Duodecim Tabularum Leges

La vil·la dels morts

Les excavacions a la ciutat han tret a la llum una seixantena de tombes romanes, tot i que de diferents cronologies. Aquestes zones d'enterrament estan distribuïdes en tres àrees, al nord, a l'oest i al sud-oest de la vil·la, i respecten el costum de la seva separació de la zona habitada, dividint així l'espai dels vius i dels morts.

Totes les tombes documentades són d'inhumació, en què es dipositava el cos en fosses simples o bé cobertes per tègules o còdols. Només s'ha documentat un cas d'una inscripció funerària, relativa a un individu anomenat *Oppius* o *Eppius*, nom d'origen italià. Tal vegada és l'única troballa relativa a algú d'una classe social més elevada, ja que la resta d'enterraments i aixovars presenten una tipologia que encaixa més amb una població d'un rang social més modest, més d'acord amb un nucli rural.

Entre els costums funeraris, a Granollers s'ha documentat el de col·locar una moneda a la boca dels difunts, per pagar el viatge a Caront, el barquer que acompanyava el trànsit fins al món dels morts. (Figura 36) També és significativa la troballa a Can Trullàs d'una gran fossa on s'ha testimoniat el culte als avantpassats, amb múltiples ofrenes de gerres, algunes de les quals contenien ous i ossos d'aus. (Figures 37 a 40)

Figura 36. Detall de la moneda trobada a la boca de l'individu enterrat a la tomba 3 de la necròpolis de Can Trullàs, 1990 (Fotografia M. Tenas).

Figura 37. Ungüentari de vidre. MdG-12890 . Prové de l'aixovar d'una de les tombes localitzades al carrer Sant Josep, 6-8 (Granollers) l'any 1977.

Epilleg: Granollers, VIL·LA oberta

Granollers amaga encara, sota els seus carrers i cases, bona part de la vil·la romana, gènesi de l'actual ciutat. L'esforç i la curiositat de molts estudiosos ens ha permès anar-ne dibuixant les principals característiques, i les excavacions arqueològiques dels darrers anys han pogut fer créixer el coneixement que en tenim.

Però encara queda molt per fer, molt per descobrir. Parafrasejant el títol del llibre d'Amador Garrell i Alsina de 1960, Granollers és encara una vil·la oberta, una història que anem construint entre tots.

Figura 38. Cap de marbre de Gorgona-Medusa. MdG-12652. Finals s. II dC. Pertanyia a l'angle superior esquerre d'un monument funerari, un altar amb pulvinum. Santa Digna II (2002), Llerona.

Figura 39. Aixovar funerari de dues gerres. MdG-12891 i MdG-12892. Formaven part de les ofrenes dins de dues sepultures del jaciment romà de Can Tiano (2006), L'Ametlla del Vallès.

Figura 40. Gerra amb ofrena funerària d'un ou d'au. MdG-7027. Can Trullàs (1990), Granollers.

